

TESTU IHARTUAK EUSKAL TRADIZIOAN

Oiartzun, 1994-12-30

José M. Satrustegi

Izena duen guztia bada, esaten zuten euskaldun zaharrek, baina ez zuten nonbait asmatu esaten, berez izenik ez duen beste zer asko ere badela euskararen munduan. Honelako zerbait gertatzen da ahozko literaturan testu ihartuen gaiarekin. Bada herri-jakintzan ahoz aho errepikatutako zenbait esaldi trinko, testu zaharkitu eta soinu-errepikaldi asko literatura arloan aditzera emateko hitz propiorik ez dutenak.

Oiartzungo Lekuonatarren ildotik herri-literatura ahozko euskarritik zientzia mailara aldatzeko ahaleginetan ezinbestekoa da izen jator txukunarekin ematen saiatzea.

Horretarako bideak badira gainera. Erdara batura begiak itzultzea litzateke irtenbiderik errazena, “formulismo” edo antzeko zerbait esanez. Eta zilegi da noski besterik ezean. Hiztegi teknikoetan zientzia gaiak grekera jatorriko erroetan oinarritzen dira gehienbat, eta hori izan daiteke beste irteera bat. Garbizaleen munduan, bestalde, inolako tradizioirik gabeko hitz berriak sortzeko joera izan zen beste muturreko bide bat.

Erdi-biderik badago noski euskararen historia luzean. Eskuarteko aurkeztu-gaiaren antzeko zerbait euskal hiztegiko baliapenen bidez esana bada noizbait, hitz berririk hutsetik asmatzen hasi gabe, emandako urratsei jarraituz bidea egiten joan daiteke ikerlea. Literatura gaitan bereziki gomendagarria iduri luke azken ereduak. Itxura zaharkituko hitz fosil-duei *hitz ihartuak* esaten bazaie, adibidez, *testu ihartuak* izenda daitezke hitz fosilduen multzoak. Lanaren izenburuari zor zitzaion azalpen hau.

Era askotako ihardurak azaltzen dira ahozko literaturan: Laburdura trinko ala testu inguru osokoak, haur jolas eta helduen gogoeta sakonak, esanguratsuak ala ulertezinak, mezudunak eta aho-soinu errepikapen hutsak.

Prozedurari dagokionez, testua eta aldakin nagusiak parekatuko dira lehenik, hitzen inguruko zantzu, mugimendu eta adierazpen jakingarriak emanez. Testuen jatorria eta mimo edo zeinuen esanahia azaltzea da lanaren helburua.

Asmoa ez da noski gaia agortzea, ibilkizun dagoen bideari abiada ematea baik. Bultzada xumea tradizio aberatsaren oihan estuan.

I. Haur-jolasen leloak

Jaiotzean hasten du gizonak hizkuntzaren bide luzea. Lehenbiziko anju eta balakuekin ernatzen ditu amak haurraren begi-belarriak. Esamesen mezua etorriko da gero hitz laburren errepikapenarekin, hala nola “aita”, “ama” eta antzekoak ahoskatuz.

I.1. *Talo txin:*

Ingurumenaz jabetzen hasten denean haurra, hitza, doinua eta ekimena elkartuz ematen dira testu ihartuak. Gai oso xumeak dira gehienetan eta biziaren haritik hartuak.

Talo txin egiteko, besotako haurrari bi eskutxoak hartzen zaizkio esku barekin eta txalo jotzeko imintzioa eginez esaten dira hitzok:

Talo txin/malo txin
qure haurrak/bost otxin. (Luzaide)

Beste batzutan lehen hitza aldatzen dute: *Txalo txin*. Bertako hizkuntzaren arabera *bortz otxin* izan behar luke. Hitzen kidetasuna eta erritmoa dira, eskuen mugimenduarekin, jokua euskarria.

Aldaera asko aurki daitezke han-hemenka. Sakana aldean, adibidez, opilaren gehigarria azaltzen da:

Talo talo, txin
katubek txikia (txitxia?) jan din,
katukumiek olata
Katalin bolaka. (Arruazu)

Testu hauen iturria amaren eguneroko lanbidea zen. Haurrak ikusten zuen otordu bakoitzaren aurretik ama talo egiten, oreari zartaka oholaren gainean jotzen ziola eta, besterik gabe, txalo-festa bihurtzen da haurarentzat. “Opil haundia” eta katukumeak jandako “olata” zeinuen berezko adibideak dira, gari-irinarekin ere egiten baitziren opil apalak.

I.2. *Marrau, marrau:*

Beldur piska bat aurrari emateko hitzak eta zeinuak ere badira batzutan joku hauetan. Pertsona helduak katuen atzaparrak balira bezala eskuak zabaltu eta haurtxoari aurpegia atzamaratzeko keinua eginez, hitz hauek esaten dira:

*Marrau, marrau
jantzak haur hau.
—Gaur edo bihar?
—gaur, gaur, gaur. (Luzaide)*

Haurra jateko aipamena modu askotan egin ohi da haur-hizkuntza mota honetan. Gogorra da benetan Urdiainen jasotakoa:

*Amak hil nau
Aitak jan nau,
nere arreba poxpolintxuak
piztu nau.*

Ipuin luze baten amaierako hitzak dira. Egiptoko Osiris Jainkoa bere arreba Isisek puskaka bildu, hil-zapian inguratu eta piztu zuenaren antzera, ahozko literaturan aurkitutako mito baten oiartzuna da. Haurra gaztarora aldatzen deneko adierazpen ederraren mezua darama haurtxoaren heriotzak.

ARRI, ARRI, MANDOKO!

Luzaide/Valcarlos
(Garazialdea - BN)

Versión 2.^a

A — rri, a — rri, man — do — ko! Bi — har

I — ru — ñe — ra — ko. Man — tik zer e — ka — rri —

— ko? Za — pa — ta eta ge — rri — ko. Hek o —

— ro no — ren — da — ko? Gu — re hau — rra — ren — da —

— ko.

Arri, arri, mandoko!
 Bihar Iruñerako.
 Hantik zer ekarriko?
 Zapata eta gerriko.
 Hek oro norendako?
 Gure haurrendako.

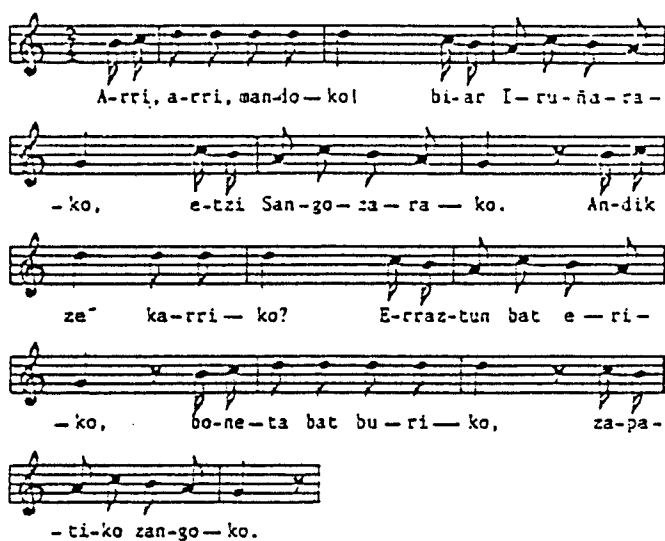
Arre, arre, mulito,
 mañana a Pamplona.
 ¿Qué vamos a traer de allí?
 Zapatos y una faja.
 ¿Todo para quién?
 Para nuestro hijito.

Infor.: Facunda Camino, del caserío Argiña, hermana de Michel Camino, hijas de Eli-
 xabet Azket, de quien la aprendió. Loc. rec.: Luzaide/Valcarlos. Fecha: 17 de agosto
 de 1944. Clas.: infantil.

ARRI, ARRI, MANDOKO!

Otsagi/Ochagavía
 (Salazar - N)

Versión 3.^a

Arri, arri, mandako!
 Biar Iruñerako,
 Etzi Sangozarako.
 Andik ze'ekarriko
 Erraztun bat eriko,
 Boneta bat buruko,
 Zapatiko zangoko.

Arre, arre, macho.
 Mañana a Pamplona;
 pasado mañana a Sangüesa.
 ¿Qué vamos a traer de allí?
 Un anillo para el dedo;
 una boina para la cabeza;
 unos zapatos para los pies.

Infor.: Juana Engracia Adot y Cambra. Loc. rec.: Ochagavía. Fecha: 23 de agosto de 1944. Clas.: infantil

I.3. *Arre arre pottotto:*

Haurtxoen munduko testu ihartuen beste lekukotasunik ere badago Euskal Herriko tradizioetan. Belaunetan haurra hartuz, salto-maltoka mugitzen dira hankak beste esaldi hauek errepikatzean:

Arre arre pottotto
biher Iruñerako
etzi Tolosarako.
—Handik zer ekarriko?
—Saski bat bete xoxoko
—Noondako?
—Haur txiki honendako! (Arruazu)

Etxeko nagusia merkatura joaten bazen zerbait saltzera ez zen esku hutsik itzultzen etxera. Bazekien hori haur hazitxoak eta zain zegoen etortzerako. Urtean zehar baliagarri zen gaia haurrarekin jolasteko. Oso zabaldurik dago leloa Euskal Herrian eta aldaerak baditu. Beasainen adibidiz ezagunago den oparia eskaintzen da haurrari:

Arre arre mandako
bihar Iruñerako
etzi Tolosarako.
—Handi zer ekarriko?
—Zapata ta gerriko.
—Zeñendako?
—Gure haurraindako!

Merkatu nagusien historia dago esaldi xume hauetan. Herri bakoitzak bere herrialdeko hiriburuak aipatzen ditu, hala nola Saraitzun:

Arri arri mandoko
bihar Iruñerako
etzi Zangozarako
—Handik zer ekarriko?
—Erastun bat eriko,
boneta bat buriko,
zapatiko zangoko (Otsagi)

Inguruan merkatu handirik ez bada nabarmentzen, Iruñekoak betetzen du soil-soilik ametsen lekua.

Arre arre manyoko
bihar Iruñerako.
—Handik zer ekarriko?

—*Zapet eta gerriko.*
 —*Hek oro norendako*
 —*Gure haurrarendako* (Luzaide)

Azken lerroan haurraren izena aipatzen da gehienetan. Abestu egiten da belaunen erritmoarekin neurtzen delarik doinua.

Merkatuko bidaia, bideko zamaria, eta haurrarendako oparia dira mezuaren euskarriak. Euskal baserrietako giroan murgildurik egon ohi da testu zahar hauen edukina. Gertakizun arrunten bidez pizten da haurraren festagai alaia, horrela hasten delarik ama-hizkuntzaz jabetzen.

II. Otoitz ttipiak

Luzaiden ikasi nuen kristau dotrinako otoitzez landa badela herri-jakintzako otoitz zerrenda. “Otoitz ttipiak” deitzen dituzte azkenok, eta “atso otoitzak” zirela esaten omen zuen bertan egondako apaiz batek.

Aspaldiko sineste zaharretan errotutako testu hondarrak dira batzuetan, eguzkiari goizean egin ohi zaionaren antzera: “*O iruzki saindia, eman zauzu biziko eta hileko argia*”. Edota arratsaldeko beste agurra: “*Adio Joanes haugi bihar muga onez*”.

Gehienetan, halere, kristau kutsuko aipamenekin nahaste-borraste ilunean galdurik egon ohi da mezuaren haria.

II.1. Ave Maria xuria:

Ama Birjinaren izenean esaten da honako herri-otoitz ez hain ttipi hau Luzaideko bazterretxetan.

Ave Maria xuria
bost penitenzia
lurrak dakar ogia
xotxak ardan gorria.

Ilargia lukaria
Parabisuko (g)iltzaria;
 —*Parabisuan zenbat ate?*
 —*Zazpi ate.*
 —*Hetaik hobengan sar nain,*
ezkerreat bihur nindain
eskuineat zeina nindain.

Urzo xuria bidian gelditu:
 —*Urzo xuria zer dakarrak hor?*
 —*Olibo ta krisma.*

—*Haugi; har eta batea nezak.*
 —*Etziroket batea*
 —*Zeren ez?*
 —*Aren ez.*

Hor daqo Jesukristo gure Jauna
Erromako zubi puntan jarririk
urrez urrestaturik
zilarrez zilarrestaturik
argizaia xuriz pintaturik
elorri xuriz brodataturik.

Hau gauian, hau hiruetan erraiten duenak eztu ariman bekaturik. (Ines Camino. *Martinenea*)

Otoitz honen zenbait atal, ogi eta ardoari dagokion aipamena barne, Iruñeko katedralean dagoen Ertaroko liburu baten larruzko azalean agertzen dira eskuz idatzitako zirriborro batzuetan. Harritzekoa bada ere, hainbeste urteren buruan eskuizkribua eta ahozko tradizioa bat datoz hitzetan eta berorien edukin ezkutuan.

Otoitz honen aldaketa asko jaso dut, nonbait oinarrizko debozioetan txeraturik zegoelako edo, oso zabaldurik baizegoen herrian. Kristau itxurako aipamen gehiago agertzen da bigarren aldaki honetan.

Agur Maria xuria
xuria zira eta ederra,
purgatorioko arka
Parabisuko eskalerra.

Ostia nun, kaliza han,
eman du meza.
 —*Nun.*
 —*Aldare berrian.*

Musika in dakote
Han zen San Juan,
San Joseph ere bai,
Hamabi apostoluak ere bai.

Elgarri erran diote:
 —*Anaia giten, gaur konfesa,*
bihar komeka.

Hau asteko ortziraletan hiruetan erraiten duenak Purgatoriotik arima bat ateratzen du, beria salbatzen du. Eta hau aitu ta ikasten ez-tuenak azken orenian kastigu izain du. (Maia Barzelona. *Ardandegia*)

II.2. *Kredo pinpirina:*

Elizaren sineste katolikoa aitortzeko erabili ohi den lehen hitzarekin abiatzen da Kristau teologiarekin zerikusi gutxi duen beste testu hau.

*Kredo Pinpirina
bidian lokartu
berroi aingeru
ainbertze liburu
hek oro Jesusekin akortu.*

*Jesusek eman zautan
belarrezko kurutze bat
arekin ibil nindain,
gaixtuak aparta nitzan.*

*Obligazione saindu ori
dakienak ez dakienai
erakustea obligatia da.
Ikasten ahal dinak
ikasten ez badu
Azken juizioko egunian
Jainkuak galdeinen du. (Facunda Camino. Argina)*

Magia arloko hizjario aldrebesaren itxura daukate lehen begiradan. Izan ere, auskalo nola pentsatuko zuten garai bateko gizonek. Nahaste-borrasteari arrazoiren bat bilatzekotan, halere, erligio bi oso desberdinen topagunean sortutako burubide kurutzatuen emaitza dela suma daiteke. Kristau dotrinako izenak daude alde batetik: *Ave Maria* xuria, *Kredo* pinpirina, *Pater noster* txikia ere jaso dugu, eta katedraleko eskuizkribu hartan “*Salve*” delako otoitzaren esaldiak agertzen dira, hala nola “o clemens”, “o pia”, eta abar. “*Haec quator*” delako laukote hau da hamaseigarren menderaino kristau berrien heziketan landutako ikasgaien bilduma. Pertsonaren burubideak ez dira hitzak bezain erraz aldatzen eta sineste zaharretako erritoetan bilatu behar da aipamen bakoitzaren edukina.

Denborarekin Joango ziren sartzan zerrendan kristau santutegiko izenak, San Juan, San Joseph edo Hamabi apostoluak bezala. Ama Birjinaren goratzarre dira “Purgatorioko arka” (salbamen arka ote?), eta “Parabisuko eskalerra” bezalako aipamenak. Sakramentuen eragina ere badago bigarren testuan: “Ostia nun, kaliza han,/eman du meza... aldare berrian”.

Testu ihartuak ez dira beti iharturik egonak. Guk jasotako tankeran geratu dira ihar eta aldakaitz.

II.3. *Sasi-latinkadak:*

Aldaera batzuen hizkuntz-jarraipena egitea ez da zaila. Kristau munduan, adibidez, dotrina berriaren mezu ezkutua eta mendez mendez ezagututako si-

neste zaharren sentiberatasuna bateratu egin ziren jainkozaileen bururakizunetan hirugarren maila bateko ulerbide guztiei ateak irekiz.

Elizak bestalde latinaren errepikaldi arrotzean oratu izan zuen berandu arte bere ospakizun nagusien liturgia zero lainotua gau beltzean murgilduz. Horrela herri xumearen begi-belarrientzat areagotu egiten zen fedegaien berezko ulerkaiztasun misteriotsua. Pertsona elizkoiak apezarengandik entzundako latinen antzeko hitzekin errepikatu ohi zuen erritua gero etxekeekin.

Adibide pare bat aski izango da esana zehazteko. Hauster egunean Luzaideko etxeoandreek hauts piska bat eramaten zuten elizatik baserrira eta etxe-koei buruan ipintzen zieten, “*Mementoris, Redentoris*” (Martíño, Gaindola) hiltzen antzeko zerbait esanez.

Buruhauste handirik ez da behar jatorriko hizkuntz eredua sumatzeko: “*Memento homo quia pulvis es et in pulverem reverteris*” elizgizonen ahoan, eta “*mementoris redentoris*” sukaldeko liturgia laburtuan.

Ulgarriago gertatu zitzairen Arnegiko eliztarrei Donetch apaiz ospetsuari neuk entzundakoa. Donibane Garaziko ihauterietan dantza lotua egina zuketen Mariaren alabei hautsa ezartzean “plaza saria”, esaten zien soil-soilik. Testu ihartua ez baina hizkuntza bizi eta bipilaren kimu polita.

Elizak otsailaren 2an ospatzen duen Ama Birjinaren garbikunde festari Gandelairu edo Kandelera eguna deitzen zaio aspalditik gure artean. Ohitura zaharrak eta kristau elizkizuna lotzen dituen euskarri errotua kandela piztua da. Arretaz ospatu izan da argiaren erritua Euskal Herriko baserrietan. Luzaiden, adibidez, etxeko guztiak sukaldean belaunikaturik zeinatu egiten dira. Gero etxeoandreak bela bedeinkatuarekin hiru aldiz inguratu burua eta hiru ezko sorta isurtzen dizkio bakoitzari besagainean. Bilo punta bat ere erretzen da.

Pertsonen aldia egin ondoren ganbarak bedeinkatzen dira. Logela bakoitzean sartu eta ohe burutako zuraren gainean botatzen dira argizagi tintin be-roak. Abereek ere jasotzen dute egunaren ezaugarria. Ikuiluko itzulian azienda gorriek adarretan hartzen dute kandelaren ezko negarra eta txerrientzat heien hesola baten gaineko ertzean uzten da bedeinkapenaren ezaugarria.

Erritoan erabilitako testoei buruz ez dago inolako batasunik. Etxekoandre bakoitzak bere esaera berezia izan ohi du sukaldean. Finkatu gabeko testua dela esan daiteke. Itxura desberdineko adibide batzuen aukera egin dut Luzaideko ohituretan. Testuaren atzetik “Pot” hitza dator beti kandelari musua eman behar zaiola adierazteko:

- *Erregelan*. Pot (Maistria).
- *Errebisionian*. Pot (Hiru aldiz, Erreka).
- *Bela redenzionem, remisionem*. Pot. (Burushuri).
- *Lumen rebelazionem kentzionem*. Pot (Tolosha).

— *Domine relazion gloria kristi. Pot* (Ttipittua).

— *Lumen genzium ad revelazionem plebis Israel* (Bidondo).

Esatera hauen iturburua Jesus Haurra elizan aurkeztua izan zeneko Simeon agurearen hitzetan aurkitzen da, eta zehatzago aipamenaren pasarte honetan: “*Lumen ad revelationem gentium et gloriam plebis tuae Israel*” (Lc. 2, 32).

III. Gaitzespenak

Indar ezkutuez inguraturik ikusten zuen bere burua garai bateko gizonak eta ustezko hitz ezabatzaileak erabiltzen zituen arerioen aurka. Benetan aberatsa da herri-jakintzan atal hau eta ezin da txosten batean labur bildu. Adibide bat azalduko dut.

III.1. *Deabruarena:*

Infernuko etsaia da kristau munduko erlijio heziketan gizonaren arerio nagusia. Anima apusturen batean galdu ondoren baldintza korapilatsua gainditu behar zuen hura berreskuratzeko. Emakumea izan ohi zen senarra deabruaren saretik ateratzen zuena.

“Hamabi apostoluen otoitza” da, gizon jantziak harturik, emazteak egin zuena.

— Adiskidia: errak bat, agindu zion deabruak.

— *Hi ehiz ene adiskidia; Jinkua-huk ene adiskidia: Bat bakarra gure Jainkua, gure ta mundu guziain Salbatzalia. Horixe-huk ene adiskidia, hi ehiz ene adiskidia.*

— Adiskidia: errak biga.

— *Hi ehiz ene adiskidia, Jinkua-huk ene adiskidia: Biak, bi Jerusalemeko aldariak. Bat bakarra gure Jainkua, gure ta mundu guziaren Salbatzalia. Horixe-huk ene adiskidia.*

Aldian aldiko aipamen guztiak hurrengo erantzunean atzeraka errepikatzea da garaipenerako baldintza, huts bat aski duelarik deabruak animaz jabetzeko. Testua bera da horrela jokua ardatza. Azterketa moduan eraturako erreto-likak hamabigarren mailarainoko aipamenak itzulikatze horretan du zailtasuna.

Emakumeak bere aldetik beste itzulkari bat gehitzen dio hasierako hitzekin amaiera borobiltzeko: “*Hi ehiz ene adiskidia, Jinkua-huk ene adiskidia*”. Zailtasun honekin emakume garailea deabruaren epaile zorrotz bihurtzen da “ifer-nuko zolan leher-inarazteko”. Honela dio Luzaideko emakume argiak:

— Adiskidia, errak hamabi.

— *Hi ehiz ene adiskidia, Jinkua-huk ene adiskidia: Hamabiak, hamabi apostoluak; hamekak, hameka birginak; hamarrak, hamar manamendiak; behatzia, behatzi ordenamendiak; zortziak, zortzi zeriak; zazpiak (zazpi sakramentuak); seiak, sei zeruko aingeru argiariak; bostak, bost Jesukristo gure Jaiaren zauriak; lauak, lau ebangelistak; hiruak, hiru Trinitatiak; biak, bi Jerusalemeko aldariak; bat bakarra gure Jainkua, gure ta mundu guziaren Salbatzaria. Horixe-huk ene adiskidia, hi ehiz ene adiskidia.*

— Hire emaztia erdi-huk?

— *Erdi-huk. Erdi behar baizin erdi-huk, Jinkuain graziaikin erdi-huk.*

— Ertemaiak intie? (emazte arrañatziak).

— *Intie. In behar bai zizuten intie. Ehik ifernuko zolat eta han leher ehik.*

Eta marruma haundi bat iten zilaik jua zuxun ifernuko zolan leher eitea. (Catalina Camino. Luzaide, “Buruxuri” 1963).

III.2. Ez dok hamahiru:

Testu ihartuak beste ihardura batzuk beregana ditzake. Aipatutako esaera itzulikatu edo “retornada” delakoari dagokionez, Bizkaiko aldakian beste aha-lerin bat egiten du deabruak errepikaldi luze horretan gizona nahasteko.

— *Esaik hamahiru, itauntzen du.*

— *Eztok hamahirurik, erantzuten dio gizonak neurritz kanpoko eremuan ez sartzeko.*

Bat-batean pentsa liteke hori izan daitekeela “Ez dok hamahiru” izenaren jatorria. Kontuan eduki behar da, hala ere, hamahiru zenbakia berez dela Mendebaldeko kultura behintzat siniskeri kutsuko tabu nabarmena. Horrelakoetan ez da zilegi izena aipatzea ondore txarrik ez erakartzeko, eta deabruaren galderak ohizko erantzuna bultza zezakeen. Adibidez Luzaiden bertan “Adio” edo “adios” diotenari, “ez adiorik” erantzuten zaio. Maila bereko hitz debekuduna izan zitekeen hamahiru zenbakia ere.

IV. Bertso ihartuak

Bizilegeko une eta ekintza guztietara egokitutako ihardurak badira herri literaturan. Errefrau edo atsotitzen altxor aberatsa, adibidez, harrobi agor-ezina da.

Eta bertso ihartuen atala aipatuko dut amaitzeko. Tabu delakoaren korapiloa zeharkako esaldiekin mezua borobilduz gainditu daiteke. Herioa da horietako zer beldurgarri bat, eta “hil” hitza bere adierazgarria. Errege Salamonek

jakinarazia zuen, euskaldunon ustez, bere aita-amen hilberria ematen zion me-
zularia hilen zuela.

Ordua iritsi zenean honela mintzatu zitzaion mandataria:

*Pazkuez hilondo
diotez hilberri;
zue aita-amak
ez gose ta ez egarri.
—Hil-tuk orduan?
—Herorrek esan duk; ez nik.*

Esanak esan, indar gaiztoen sareko hariren bat jauzi bada ere ez aipatze-
koren bat haizatuz, sorginkerien aurkako eskomikazioarekin amai daiteke txos-
tena.

Oharra: Eskuko behatz lodia —potolo beldurtia— ondoko beste bi beha-
tzen artean muturra sartuz esan behar dira hitzok:

*Pues, pues, aparta Satán:
nun buho, han zilo.* (Shaindu, 1958)

Edo antzeko beste hauek:

*Pues pues, aparta Satan,
Berroitamar ixtapetan* (urratsetan).

Ongi doakigula herri-literaturzaleoi.